

Che és Gyurcsány

Népszabadság • [Brendel Mátyás](#) • 2008. június 24.

2007-ben nagy feltűnés keltett, hogy Gyurcsány Ferenc részt vett a Che Guevara fesztiválon. Akkor volt halálának negyvenedik évfordulója (most pedig születésének nyolcvanadik). A miniszterelnök ezzel szerintem még nem vállalta fel Che nézeteit, és elég hamar kapcsolt, hogy nem volt szerencsés lépés (tényleg nem), amit tett.

Cikkemben mégis azt elemzem, hogy mit vállalhatna fel egy mai liberális vagy szociáldemokrata Che Guevara politikájából.

Magyar nyelven nem nagyon van elfogulatlan könyv Guevaráról (magam Jorge G. Castaneda: "Companero: The Life and Death of Che Guevara" című könyvére támaszkodom). A különféle nézetek reprezentációja sem különösebben gazdag.

Guevarát a legszélsőségesebb kritikusan egyenesen terroristának nevezik (pl. Dávid Ibolya 2007-ben). Ez egyértelműen túlzás. Ő gerillavezér volt. A terroristával ellentétben a gerilla közvetlen célpontja az ellenséges katonaság. A hírhedt commandante a gerillaharc során tudtommal civileket nem gyilkolt meg, sőt kereste a parasztok támogatását, az elfoglalt területeken építő jellegű projektek folytak: tanítás, földosztás stb. A kubai forradalom győzelmében jelentős szerepe volt a társadalom támogatásának és annak, hogy ezt a harc közben kooperációval meg is tudták őrizni, sőt fokozták. E társadalmi támogatás hiánya volt a bolíviai kudarc legfontosabb tényezője.

Egy demokrata gerillaharcban ritkán venne részt, de el kell ismerni, lehet ennek is bizonyos jogosultsága, ha nincs demokratikus rendszer az országban. Kubában nem volt, Bolíviában viszont volt, ami az ottani harcot a szememben illegitimé teszi. Ezért is vallott Che ott kudarcot, ezért hiányzott a népi támogatás. Egy antidemokratikus országban a gerillaharc jogosságát az is alátámasztja, hogy mint láttuk, csak akkor győzhet, ha van társadalmi támogatottsága. Ezzel kvázidemokratikus elveket valósít meg. A gerillaharc önmagában tehát nem követendő, de nem is ítélni el.

Az is nyilvánvaló, hogy a gerillaharc: háború. Háborúban pedig az ellenség megölése legális. A formális háború és a gerillaharc közötti különbség e szempontból lényegtelen. Tehát ha Che megölt pár embert a gerillaharcban, akkor ez nem ítélni el.

A forradalom győzelméig tehát Che Guevara tevékenysége számomra mint demokrata számára elfogadható, bár nem mintakép. A mintakép inkább a civil forradalom lenne. A hatalomra jutás utáni korszakot nézve azonban más a helyzet. A gerillaharc győzelme után nem demokratikus rendszer jött létre. És ha erre lett is volna valamilyen esély, Che szerepe óriási abban, hogy nem így történt. Pont ő és még párán voltak azok, akik a kubai forradalom menetét a kommunizmus felé terelték. Fidel Castro nem volt kezdetben kommunista.

Abban minden komolyan vehető forrás megegyezik, hogy Che Guevara a La Cabana erődben több száz, ha nem ezer embert végeztetett és végzett ki. A halálbüntetés ekkor legális volt Kubában, tehát formális jogi szempontból ez rendben lenne. Ennek megítélése mégis igen összetett. Először is, akik a halálbüntetést ellenzik, azoknak ez eleve elfogadhatatlan. De akik elfogadják - és sokan elfogadják -, azoknak a kérdést tovább kell vizsgálniuk. Az első kivégzések bírósági tárgyalás nélkül zajlottak. A későbbi tárgyalások korrektsége is kérdéses. Ez pedig a jogállamiság szempontjából elfogadhatatlan. Az elítéltek jó része állítólag katona volt és háborús bűnös. Nagyrészt tehát jogos lehetett volna az elítélésük (eltekintve a mértékétől). De az ártatlanság vélelme, a jogi védelem alapvető emberi jog. Che indítéka Castaneda szerint az lehetett, hogy gyorsan megakadályozza egy ellenforradalom lehetőségét. Tulajdonképpen a Batista-rendszer

tisztjeit likvidálta, ugyanis előtte Guatemalában látta, hogy a katonaság puccsa hogy dönt meg egy baloldali kormányt. Dél-Amerikában ez később is előfordult (pl. Chilében), tehát reális veszély volt. Ez azonban nem legitimálja erkölcsileg a dolgot.

Che Guevara bűnei közé tartozik a munkatáborok bevezetése is. Ezekben többek között homoszexuálisokat helyeztek el. Che úgy fogalmazott: olyanokat, akiket börtönbe nem lehetett küldeni, de szabadon se lehettek. Ez elfogadhatatlan. Aki nem küldhető börtönbe, az nem bűnös jogilag. Ha pedig egy cselekedet törvénybe nem ütközik, akkor sokféleképpen megítélhető és kezelhető, de az állami retorzió nem jogos. Ha valaki erkölcsileg elítéli a homoszexualitást, csak személyes eszközökkel küzdhet ellene.

Che minisztersége során olyan rendeleteket hozott, amelyek gazdasági problémákat okoztak. Sztálinista típusú kényszeriparosítás, erőltetett tervgazdálkodás, központosítás fűződik a nevéhez. Ez pedig Kubában még annyira sem volt reális, mint máshol, hiszen még kevésbé volt ipari versenyelőnyökkel bíró ország. A Szovjetunióban ezt akkor már kezdték kapiskálni. Volt tehát bőven tapasztalat. Később Che belátott annyit, hogy "túlzásokba esett".

Az ilyen hibák megítélése igen kényes dolog. Egyrészt az ember hibázhat, és a tévedés nem szándékos hiba. Nem úgy ítélünk el egy rossz gazdasági minisztert, mint egy tömeggyilkost. Ugyanakkor a gazdaság sok embert érint, tehát a tévedés nem súlytalan. Lehet akár olyan hatása is, mint egy népiirtásnak. Kubában azért Che miatt nem haltak éhen emberek tömegével.

A companero az idealizmus hibájába esett: számára ugyanis nem a gazdaság volt az elsődleges, hanem egy új rend. Igazából nem érdekelte, ha döntései gazdaságilag nem ideálisak, ha hozzájárulnak egy új erkölcs, egy új ember létrejöttéhez.

Ez az új ember társadalmilag tudatos, etikai motivációkból dolgozik (Che az önkéntes munka szorgalmazója volt). Az új ember független a fogyasztói társadalom készleteseitől: aszketikus, kevéssel beéri, de szorgalmas. Che más idealistáknál hitelesebb volt abban, hogy maga megtestesítette ezt az ideált. Nem akart meggazdagodni, szeretett önkéntes munkát végezni miniszterként is, kevéssel beírta. Hatalmával csak egy normális lakást szerzett. Bérkocsiját csak állami feladatokra használta, amikor felesége bevásárláshoz igénybe vette, akkor ezt megtiltotta. Che pontos volt, akkurátus, megfelelt a központosított rendszernek, amelyet tervezett. Ha mindenki olyan lett volna, mint ő, a companero rendszere működött volna, és kielégített volna mindenkit. De a nép nem olyan volt. (Pontosság tekintetében a kubai nép kifejezetten antiideálisnak mondható.) A népnek bizony nem volt mindegy, hogy jómódban él vagy aszkézisben.

Che kommunizmusa a fent vázolt etikán, emberképen alapult. Amint a szovjet rendszer más irányba ment, Che szembekerült vele. És az ő egyik, sokaknak szimpatikus tulajdonsága az egyenesség volt: szembe mert szállni a szovjetekkel is.

És akkor jöjjön az az - igen részleges - párhuzam Gyurcsánnyal! Gyurcsány és Kóka a reformok kapcsán nemcsak a rendszer, hanem az emberek szemléletének megváltoztatásáról beszélt. Ez közös vízió volt. Ilyen szempontból intézkedéseik hasonlítottak Che Guevara víziójához: olyan gazdasági változásokról volt szó, amelyek a társadalmat, az embereket is meg akarták változtatni. Tán nem annyira véletlen mégsem, hogy Gyurcsány eltévedt a Guevara-fesztiválra.

Che Guevara esetében nem az a baj, hogy utópisztikus emberképe objektíven rossz volt. A mai kultúrrelativista szemlélet szerint a maga keretei között Che új embere és társadalma is életképes, pozitív lehetett volna. Ha sikerül békés módon elérni a váltást. A történelem során sok ilyen erőszakos és békésebb váltás történt már. A companero hibája az volt, hogy ezt ráerőltette a társadalomra, akárcsak a történelem korábbi szereplői. "Szent" István, Nagy Sándor, a konkvisztádorok... De ma már a keresztes háború túlhaladott. Ha Guevara csupán "prófétaként", békésen, egy Gandhi módjára működik (Gandhi példaképe volt egy időben), akkor akár szélesebb körben felvállalható hős is lehetett volna.

Gyurcsány esetében sokkal kisebb a baj. Az ő "kényszere" nem diktatórikus, az ő emberképe

elterjedt. Bizonyos nyugati, skandináv országok adják a mintát. És mégis utópisztikus volt az elképzelés. A magyar társadalom ugyanis paradox: csodálja a "skandináv embert", de ellent áll, ha rá akarják kényszeríteni e mintát. Gyurcsány ezzel az irracionálizmussal nem számolt.

Az idealizmus volt Che vesztesége. Egy idő után egyedül maradt. Bármennyire kellett a műveltsége, az intellektusa, a személyisége, a kormányban használhatatlanná vált. Igazából nem volt politikus, mert túl egyenes volt. Egyetlen kiút volt számára: a gerillavezérség, amely bolíviai halálához vezetett.

A miniszterelnök azonban politikus: nem hagyta ott a fogát a maga Bolíviájában, hanem korrigált. Ebben Castróra hasonlít. Fidel praktikus volt: a szovjetek támogatását akarta. Nem helyezkedett velük szembe. Mindig az érdekei, a hatalmon maradás szempontjai szerint cselekedett. Che az elvei szerint. Gyurcsány pedig igazából valahol a kettő között áll, az idealizmus és pragmatizmus szempontjából (és csak abból).

Guevara ma Santa Clarában nyugszik, lehet, hogy nemsokára ismét egymás mellé kerül ő és Castro, hogy szimbolizálják az idealizmus és a pragmatizmus együtt járásának fontosságát. Mert pragmatizmus nélkül az idealizmus csak mártírhalált halhat.

A szerző közíró